

New science that men lear

Piet Murre en Bram de Muynck

Dit materiaal is onderdeel van het compendium christelijk leraarschap dat samengesteld is door het lectoraat Christelijk leraarschap van Driestar hogeschool. Zie ook www.christelijkleraarschap.nl.

Samenvatting	Dit artikel maakt duidelijk waarom aanstaande leraren klassieke denkers op het gebied van onderwijs en opvoeding moeten bestuderen.
Bronvermelding	Murre, P.M. en Muynck, A. de (2012) New science that men lear. In Vitale idealen, voorbeeldige praktijken (pp. 9-17) Buijten & Schipperheijn Amsterdam.
Thema *	Leraar
Gebruik **	Hoofd
Plaatsingsdatum	2012
Gerelateerde artikelen	n.v.t.
Trefwoorden	Traditie, cultuurdrager

* In het compendium wordt al het materiaal verdeeld over de acht thema's van christelijk leraarschap: *onderwijs, inspiratiebronnen, leraar, leerling, leerstof, didactiek, schoolteam, leidinggevend*.

** Het materiaal kan gebruikt worden als onderbouwing en visievorming (*hoofd*), bezinning en reflectie (*hart*) of biedt concrete handreikingen en voorbeelden (*handen*).

Hoofdstuk 1

‘New science that men lear.’

Piet Murre en Bram de Muynck

Geoffrey Chaucer, de auteur van de *Canterbury Tales*, wist het al. Uit oude boeken komt nieuwe kennis. In *The Assembly of Fowles* schrijft hij:

*For out of the old fieldes, as men saith,
Cometh all this new corn, from year to year;
And out of olde bookes, in good faith,
Cometh all this new science that men lear.*

Als we Chaucer mogen geloven dan is het bijzonder zinvol om oude boeken te lezen. In dit boek bespreken we een zestal auteurs die we voornamelijk kennen uit hun oude boeken. Het gaat om denkers die iets te melden hebben gehad over onderwijs en opvoeding. In dit inleidende hoofdstuk maken we duidelijk waarom aanstaande leraren juist deze klassieke denkers moeten ontmoeten. Eerst leggen we uit dat dit te maken heeft met het staan in een traditie. Leraren zijn cultuurdragers. Ze dragen de cultuur op een of andere manier in hun hart. We zullen laten zien dat dit ook gevolgen heeft voor hun vorming. Daarna gaan we kijken wat er gebeurt als je in aanraking komt met oude bronnen. Je geest wordt er door verrijkt, denken wij, maar hoe gebeurt dat dan? Vervolgens lichten we toe hoe we er toe gekomen zijn om juist deze zes denkers naast elkaar te presenteren. Als je iets wilt leren van wat ons in duizenden jaren aan bronnen is overgeleverd, moet je keuzes maken. We zullen zien dat we door deze keuze met zevenmijlslaarzen door de cultuurgeschiedenis stappen, maar dat er goede redenen zijn geweest om juist deze keuze te maken. Ten slotte geven we een paar praktische richtlijnen die je kunnen helpen bij het bestuderen van de hoofdstukken en bij het lezen van andere bronnen.

Leraren, geschiedenis en traditie

Inbedding in traditie

Leraarschap is een oud beroep. Sinds ouders niet meer voldoende in staat zijn om zelf hun kinderen toe te rusten voor hun taak in de samenleving, is het overdragen van kennis en het aanleren van vaardigheden een apart beroep geworden. Leraren van nu staan dus in een lange traditie. Van generatie tot generatie zijn ideeën over onderwijs doorgegeven. Leraren dragen daarom de waarden die ze hebben meegekregen van hun voorgangers in zich.

Die overdracht van waarden begint bij leraren niet pas tijdens hun opleiding. Al sinds de kleuterschool zie je immers hoe iemand een klas toespreekt. Je weet wat het is om sfeer te voelen in een les of hoe saai het is als de leraar geen klik heeft met de klas. Dat doet iets met je. Je neemt er bewust of onbewust een voorbeeld - of antivoorbeeld - aan. Tijdens de lange periode van verplichte schoolgang zie je leraren bezig en 'weet' je al hoe het moet of hoe het niet moet. Leraren geven uiteindelijk les in wie ze zijn, aldus Palmer (1998). Ze brengen waarden over die ze kennelijk belangrijk vinden en waarden uit de cultuur die zij belichamen. Leraren zijn dragers van die waarden omdat ze die zelf praktiseren. Dat gaat vaak op een heel subtiele manier: niet in de eerste plaats door er over te praten, maar door doen en laten. Een leraar kan het belang van respect onderstrepen door met de klas een krantenbericht te bespreken over pesten. Maar hij kan het ook laten zien door de leerlingen zelf respectvol toe te spreken of door dit respect te vragen van de leerlingen.

Wat is traditie?

Wat je zag en hoorde in je vroegere schooltijd ademde je in. Als je zelf voor de klas staat, nu of straks, adem je het weer uit. Dat je staat in een traditie heeft dus niets te maken met traditioneel zijn. Je bent onderdeel van een traditie - of je het nu wilt of niet. Je kunt ook niet zonder. Je kunt je eigenlijk niet voorstellen dat je nooit zelf les zou hebben gehad. En nu je het wel hebt gehad, heb je je beelden gevormd over wat goed is en wat niet goed is. Die beelden zijn soms al heel oud. Jouw leraren hebben ze opgedaan in hun opleiding en tijdens hun werkzaamheden in het onderwijs. Ze hebben je belangrijke dingen overhandigd van voorgaande generaties.

Geweldig dat je onderdeel bent van een traditie!

Je bent niet de eerste die voor de klas staat. Je staat op de schouders van reuzen. Kennelijk mag je iets belangrijks verder dragen. De uitdrukking dat we als dwergen op schouders van reuzen staan, stamt zelf uit de pedagogische

traditie. Bernard de Chartres, een twaalfde-eeuwse geleerde, haalde hem graag aan. En daarin verwees hij zelf weer naar de Griekse mythologie, waarin de blinde reus Orion zijn knecht Cedalion droeg. Bernard bedoelde ermee: dat we verder kunnen kijken dan onze voorgangers ligt niet aan ons betere inzicht, maar aan het feit dat we hun kunde ons toegeëigend hebben. Dat stemt tot nederigheid en bescheidenheid. Maar het gevoel in zo'n lijn te staan verheft je wel boven het alledaagse hier en nu. Daarom is het ook inspirerend om in de ogen van een vroegere leraar te kijken. Een Romeinse retor in de tijd van Augustinus kon net zo genieten van onderwijs als jij. Onderwijs heeft iets universeels. Een denkbeeldige ontmoeting met zo'n retor is mogelijk omdat jij en hij allebei te maken hadden en hebben met leraren, leerlingen en leerstof. In dit boek willen we je laten ervaren dat traditie niet stoffig is.

Een leraar is een kritische cultuurdrager

Maar besef wel dat jij op een eigen manier de traditie tot je mag nemen. Traditie gaat enerzijds ook om gewoontevorming, om overlevering. Je praktiseert dat wat je van anderen hebt gezien. Maar anderzijds zal het je niet lukken zo maar klakkeloos te kopiëren wat anderen deden. Dat kan niemand. Ook in je eigen lespraktijk zie je dat terug. Je pakt iets van de ene stagebegeleider of collega op en van een ander wil je juist bepaalde dingen niet overnemen. Zo gaat het ook als je dit boek leest. De ene auteur spreekt je meer aan dan de andere en daar is niets mis mee. Staan in een traditie sluit dus niet uit dat je kritisch bent naar die traditie. Sterker nog: wij vinden dat je kritisch moet zijn. Eigenlijk kun je alleen maar zeggen dat je in een traditie staat als je kunt verwoorden wat je goed vindt van vroeger en wat je minder goed vindt. We gaan er dus van uit dat je de traditie kritisch verwerkt. Het doel van dit boek is dat je bewuster met de pedagogische traditie leert om

te gaan. Op die manier word je een dieper gewortelde leraar, die ideeën en handelen met elkaar kan verbinden: een kritische cultuurdrager, die zelf anderen weer kan inspireren.

Lezen en kritisch leren zijn

Hoe leer je een kritische cultuurdrager te zijn? Hoe kom je in contact met bronnen die je verstaan van je eigen praktijk en de cultuur waarin je zelf leeft bevorderen? Hoe kan dit boek je daarbij helpen? We geven hiervoor een aantal gedachten mee.

Notie I. Wees je bewust van je eigen ideaal.

Om het gesprek met de pedagogische traditie te voeren is het belangrijk dat je weet wat jou drijft in je lesgeven. Als je eerlijke en open vragen stelt aan wat je tegenkomt in de bronnen zal het gesprek je verrijken. Er komt immers voeding vanuit de bronnen naar jou toe. Covey (2010) noemt dit het ideaal van de wederzijdse afhankelijkheid. Dat is beter dan onafhankelijkheid of afhankelijkheid. Beide polen zijn niet optimaal. Als je niet weet wat je zelf belangrijk vindt en waar je staat, word je geregeerd door anderen of door omstandigheden. Dan ben je daarvan dus totaal afhankelijk.

Notie II. Weeg wat je leest.

Francis Bacon zei het in 1597 zo: 'Read not to contradict nor to believe, but to weigh and consider'. Niet om gelijk tegen te spreken. Ook niet om klakkeloos te geloven. Maar wegen en beschouwen levert het meeste op. Pedagogische discussies hebben vaak een lange werkingsgeschiedenis. Ze zijn zelden nieuw, want het gaat om dingen in het onderwijs die blijvend van belang zijn, zoals de keuze van de leerstof, de leerlingen, de wereld waaruit ze komen en waar ze naar toe gaan. De aard van de onderwerpen maakt dus dat de discussie steeds opnieuw gevoerd wordt. En dat is goed. Want iedere generatie, iedere individuele leerkracht, zal zelf in zekere mate tot een bewust staan in de pedagogische traditie moeten komen, op straffe van oppervlakkigheid en meebewegen op de golven van de waan van de dag.

Notie III. Confronteer jezelf intensief met de traditie.

In dit boek kom je de denkers op drie manieren tegen. Als eerste in hun pedagogische teksten. Er zijn teksten en citaten in deze bundel opgenomen waarvan ieder woord veelzeggend is. Ten tweede gaat het ook om de denkers er achter. Hun biografie, hun staan in de vragen, opvattingen en dynamiek van hun eigen tijd levert een spiegel op. Ten derde dachten zij niet alleen, maar ze leefden ook hun eigen pedagogische praktijken. Hoe gingen ze daar mee

om? Wat vertelt dat over de vertaling van theorie naar praktijk? Of was het andersom, dat de praktijk hen drong tot theoretische reflectie?

Notie IV. Een pedagoog uit het verleden als Van Crombrugge (2006) spreekt over pedagoog uit het verleden als gesprekspartner.

Iemand die je heel goed leert kennen gaat als identificatiefiguur voor je functioneren. Met grote persoonlijkheden krijg je affiniteit, een kritische affiniteit vaak. En dat versterkt je eigen identiteit als mens en je professionele identiteit als leraar. Daarom is het ook van belang om biografieën tot je te nemen. De boodschap van de betrokkene en zijn leven komen in een betekenisvol verband te staan.

Ook krijg je door bekendheid met historische figuren voorbeelden voor ogen die anders van karakter zijn dan die je zelf hebt gezien. De Fransman Gabriël Compayré (1843-1913) schrijft in een handboek over de geschiedenis van de opvoedkunde: ‘Geloof men dat het nutteloos ware, ter bevordering van de inspanningen van onze onderwijzers, van hen deze mooie modellen van pedagogische deugden genoemd naar Comenius, Rollin, Pestalozzi aan te bieden? De meester die elke dag opnieuw voor een zware opdracht staat, zal hij niet bemoedigd en ondersteund zijn, zal hij niet beter en sterker zijn, als zijn verbeelding is verrijkt met de precieze herinnering van diegenen die, in het verleden, voor hem de weg hebben geopend en het voorbeeld hebben gegeven?’ (ontleend aan Halleux, 2001: 331).

Notie V. Verander desgewenst je eigen inzicht en handelen.

Bekendheid met de traditie maakt dat je jezelf beter kunt relativëren op tijdgebonden aspecten en beter kunt inzien wat van blijvende waarde is. Het helpt om het volgen van de hype tegen te gaan. Je wordt gewapend tegen hijgerigheid, zonder dat je jezelf en je eigen biografie als het eind van alle tegenspraak beschouwt.

De keuze van de pedagogen

Het citaat van de reeds aangehaalde Bacon gaat verder met de volgende zinnen: ‘Some books are to be tasted, others to be swallowed, and some few to be chewed and digested; that is, some books are to be read only in parts; others to be read but cursorily; and some few to be read wholly, and with diligence and attention’ (Francis Bacon, 1597). Aan sommige boeken proef je even en je legt ze terzijde. Van andere neem je brokken tot je. Een enkel boek is de moeite waard om niet alleen helemaal te lezen, maar om er goed op te kauwen, het te verteren, er met ijver en aandacht doorheen te gaan. Wij vinden dit een mooie benadering.

Niet alle bronnen zijn dus geschikt. Waarom hebben we de keus gemaakt zoals gepresenteerd in deze bundel?

Laten we eerst even kijken hoe anderen het hebben gedaan. Er zijn al meerdere pogingen gedaan om pedagogische bronnen uit het verleden te laten spreken. Zo verscheen in 2008 het waardevolle boek *Grote pedagogen in klein bestek*. Daarin staan 46 korte portretten van pedagogen. Het belangrijkste criterium voor de samenstellers van deze bundel is of iemand nog steeds invloedrijk is. Van oudere datum is de bundel *Geschiedenis van opvoeding en onderwijs* (1982), die zich richt op tien West-Europese pedagogische denkers vanaf de zeventiende eeuw.

Onze keus is weer anders. Diverse overwegingen spelen bij de selectie een rol.

1. Het betreft bekende pedagogen of pedagogische denkers uit de hele westerse geschiedenis inclusief de klassieke oudheid.
2. Samen genomen bieden ze een dwarsdoorsnede van thema's en inzichten die binnen de pedagogische wereld opgedaan zijn. Ook de manier waarop zij zelf positie hebben gekozen in het omgaan met fenomenen in hun tijd is exemplarisch. Op deze manier is het niet nodig om 'iedereen' te behandelen. Het geheel van de gekozen personen is meer dan de som van de delen. In het laatste, afrondende, hoofdstuk oogsten we het palet aan vruchten.
3. We leggen een accent op christelijke denkers. In de brede christelijke traditie hebben pedagogen zich bezig gehouden met onderwijs en opvoeding. Het is de moeite waard die wat meer voor het voetlicht te halen dan vaak gebeurt. We kiezen overigens niet uitsluitend voor christelijke denkers.
4. Het gaat ons vooral om mensen die zich met onderwijs bezig hebben gehouden. Pedagogiek kan zich ook richten op opvoeding en gezin en dergelijke. Een totale scheiding tussen onderwijs en opvoeding is niet mogelijk en/of wenselijk. Wel richten we het zoeklicht op het onderwijs.
5. We bespreken denkers die zelf invloed op de praktijk hebben gehad of ook zelf hun denken hebben geïmplementeerd. Geen pure theoretici en ook geen mensen die goede en mooie praktijken hebben laten zien, maar daar niet op gereflecteerd hebben.
6. We starten vroeg en stoppen op tijd. We zoeken naar pedagogen van voor de christelijke jaartelling tot en met het midden van de twintigste eeuw. Langer gaan we niet door, omdat we nog zo dichtbij staan dat het moeilijk is om te bepalen wat van blijvende en toegevoegde waarde is. We leggen de nadruk op de eeuwen vanaf de reformatie.

We hebben gekozen voor Plato, Augustinus, Herbart, Newman, Van Koetsveld en Bavinck als pedagogische auteurs. We bestrijken hiermee de geschiedenis van rond 400 v.Chr. tot 1921.

- Plato: vierde eeuw voor Christus
- Augustinus: vierde eeuw na Christus
- Herbart: eerste helft negentiende eeuw
- Newman, Van Koetsveld: tweede helft negentiende eeuw
- Bavinck: begin twintigste eeuw.

Vier van hen zijn christen: Augustinus, Newman, Van Koetsveld en Bavinck. Het gezelschap is internationaal: Griekenland, Noord-Afrika, Duitsland, Groot-Britannië en twee keer Nederland zijn de regio's van herkomst. Ze zijn allen zowel denkers als doeners.

Met deze zes pedagogen dekken we een groot deel van de ideeëngeschiedenis van de pedagogiek. De auteurs die in dit deel besproken worden, staan allemaal op een keerpunt van de geschiedenis. In het slothoofdstuk oogsten we de inzichten die in de afzonderlijke hoofdstukken zijn opgedaan. Een tweede bundel met pedagogen is in aantocht.

Handreiking bij het lezen

Je kunt dit boek op elke gewenste wijze lezen. De meest voor de hand liggende is van voor naar achter: beginnen met deze inleiding, daarna de afzonderlijke pedagogen en afsluiten met het laatste hoofdstuk, waarin de opgedane inzichten worden gepresenteerd en onderling vergeleken. Als je niet het hele boek wilt lezen maar een overzicht wilt krijgen is het slothoofdstuk een aanrader. Ben je meer geïnteresseerd in een bepaalde persoon, dan is het handig om het betreffende hoofdstuk te lezen en in het slothoofdstuk te bezien hoe deze pedagoog zich verhoudt met de andere. Het boek is daarmee bruikbaar voor studenten op lerarenopleidingen en voor docenten op scholen, naast algemeen geïnteresseerden.

De hoofdstukken over de pedagogen hebben een standaard indeling. De inleiding geeft iets karakteristieks aan van de betreffende pedagoog. Daarna typeren we zijn tijd en context. Je krijgt daarmee de rand van het schilderij te pakken. De kern bevat het schilderij zelf: wie was hij, wat deed hij, hoe dacht hij? We beperken ons daarin tot het onderwijs zelf. Veel pedagogen waren namelijk ook op andere terreinen actief, die we laten liggen. Het vierde hoofdonderdeel is een reflectie op de ideeën en praktijken van de besproken persoon. We sluiten elk hoofdstuk over een pedagoog af met een korte terugblik. In elk

hoofdstuk zijn bronteksten opgenomen. De verwerkingsmogelijkheden aan het eind van deze hoofdstukken geven suggesties hoe je hier mee om kunt gaan als individuele lezer of in teamverband. Om verdere studie te vergemakkelijken hebben we besloten onze bronnen te vermelden.

Literatuur

Bacon, Francis in: Abrams, M.H. (gen. ed.) (1993). *Norton Anthology of English Literature*, Volume 1. London: W.W. Norton & Company Ltd.

Covey, S. (2010). *De zeven eigenschappen van effectief leiderschap*. Amsterdam: Business Contact.

Crombrugge, H. van (2006). *Van voetnoot tot gesprekspartner. Nadenken over opvoeding en vorming in gesprek met het verleden*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.

Geoffrey Chaucer, *The Assembly of Fowles*.

Halleux, R., Vanpaemel, G., Vandersmissen, J. en Despy-Meyer, A.(red.) (2001). *Geschiedenis van de wetenschappen in België. 1815-20*.

Palmer, P.J. (1998). *The courage to teach*. San Francisco: Jossey-Bass.

Kroon, T. & Levering, B. (2008). *Grote pedagogen in klein bestek*. Amsterdam: SWP.

Kruihof, B, Noordman, J.& Rooy, P. de (1982). *Geschiedenis van opvoeding en onderwijs*. Amsterdam: SUN.